
Ivan BALTA, Osijek

IZDANJA BISKUPIJA I NADBISKUPIJA I CRKVENIH INSTITUCIJA U MAĐARSKOJ TIJEKOM XIX. I XX. STOLJEĆA

Tijekom XIX. i XX. stoljeća izdavačka djelatnost Mađarskih biskupija, nadbiskupija i crkvenih institucija bila je vrlo bogata i brojna. Njihova brojnost, vrijeme izdavanja ovisila su o društveno-ekonomskom i političkom statusu Mađarske, kao i njezin odnos prema Katoličkoj crkvi.

Svojim sadržajem ta se izdanja odnose na crkvena pitanja, pitanja vjere, organizacijska pitanja, pitanja preporuka, pitanja odnosa čovjeka i Boga, teološka pitanja, povijesna i nacionalna pitanja i mnoga druga pitanja.

Vjerska i nacionalna pitanja izrazito su vidljiva u časopisima svojom brojnošću naslova, posebno u razdobljima ratova i kriza. Veći broj su tjednici i dvotjednici a manji broj su časopisi - novine koje su izlazile svakog dana.

Za hrvatsko podneblje su značajna izdanja u Mađarskoj onih crkvenih institucija koje su imale svojevremeno legislativu na hrvatskom prostoru, posebno Pečuška biskupija i Kaločka nadbiskupija.

Do ustanovljenja Zagrebačke nadbiskupije (1852.) i Zagrebačka i Đakovačko-srijemska biskupija bile su pod Kaločkom nadbiskupijom, pa su tako i tadašnja crkvena izdanja ove nadbiskupije djelomično "obrađivala tiskovno" prostor sjeverne i istočne Hrvatske.

Prava mađarska povijest počinje doseljavanjem u Panonsku nizinu, a njezine civilizacijske pomake možemo pratiti tek njihovim pokrštanjem koja su se desila nešto više od prije 1100. godina. Kraljevstvo Szent Istvana (Svetog Stjepana, prvog mađarskog pokrštenog kralja) dobilo je na snazi kada je kraljevstvo sklopilo savezništvo s Rimom i kada su se diljem Mađarske počeli osnivati samostani, crkve, te potom biskupije.

Interes je za mađarskom poviješću bio tako velik da su se od strane svećenika organizirale čak znanstvene ekspedicije u istraživanju prapostojbine

Mađara (u XIII. stoljeću dominikanac Julijan išao je u Baškiriju, današnju Rusiju, istražiti mađarske "korijene").

Fundamentalna biskupija Mađara bijaše ona u Észtergomu (Ostrogonu) u kojoj su jedno vrijeme i mađarski kraljevi stolovali i odakle se širila katolička vjera. Vrlo brzo Ostrogonska je biskupija postala nadbiskupija i metropolija, uporedo s tim su se osnivale i druge biskupije.

Od posebne važnosti bijaše biskupija u Južnoj Mađarskoj Pécs (Pečuhu) i Kálocsa (Kaloči), Zapadnoj Mađarskoj u Györu (Đuru), Székesfehérvár (Stolnom Brigradu), a u Istočnoj Mađarskoj u Egeru, Nagyvárád (Oradea, Veliki Varadin) i Áradu.

Dakako, bilo je i danas postoje biskupije u Mađarskoj nešto manjeg značaja kao u Szégedu (Segedinu), Vácu, Budimu, Vespremu, Gyuláfeherváru, Kolozsváru i drugim mjestima. Danas su sve mađarske biskupije podređene dosadašnjim povijesnim uvjetima, a u sastavu triju nadbiskupija: u Észtergomu, u Kálocsi (Kaloči) i u Egeru.

Popisi časopisa i novina, te drugih izdavačkih djelatnosti mađarskih biskupija, nadbiskupija i drugih institucija, nisu uvijek točni s obzirom da je velik broj istih nestao poslije i za vrijeme Drugog svjetskog rata. Još uvijek ti časopisi i novine nisu u Mađarskoj do kraja ažurirani, tako da je teško dati njihovu preglednost. Ipak se osjeća bogata izdavačka djelatnost, posebno u Budimpešti, a naročito između dva svjetska rata.

Preglednost mađarskih biskupija obuhvatilo je i dio današnje Rumunjske, a bivšeg mađarskog dijela Erdelja. Ondje su bile aktivne biskupije u Kolozsváru (Klužu), Áradu i Gyuláfeherváru (Alba Julia ili Bijeli grad).

Od posebnog interesa za Hrvatsku je bilo djelovanje Pečuške biskupije i Kaločke nadbiskupije, tim više što je čitava sjeverna Hrvatska dugo bila u nadležnosti kaločkog nadbiskupa, a manji dio Slavonije je jedno vrijeme bio u sastavu pečuške biskupije.

Đakovačka (srijemska) biskupija bijaše od oko 1200. godine u sastavu Kaločke nadbiskupije, stoga su zasigurno biskupije u Hrvatskoj i Mađarskoj imale višestruke veze, sve dok u Zagrebu nije ustanovljena Zagrebačka nadbiskupija 1852. godine, kada je Slavonija i Đakovačka biskupija stavljena u nadležnost Zagrebačke biskupije.

Djelovanja mađarskih biskupija, nadbiskupija i crkvenih institucija može se pratiti kroz izdavačku djelatnost, ali i kroz arhivsku građu čuvanu po muzejima, znanstvenim knjižnicama - crkvenim i svjetovnim, a posebno kroz arhive u Budimpešti - Magyar orszagos leveltar i Pečuhu Baranya megye leveltar, te crkvene arhive primjerice u Pečuhu i Kaloči (Kálocsa).

Glasila koja su se izdavala po mađarskim biskupijama i nadbiskupijama bijahu:¹

u Égeru:

- Égri Egyházmegyei Közlöny (Bilten biskupije Eger), 1869. (pronađen samo jedan broj), 1870-1876, 1878, 1883, 1885, 1888, 1891, 1920, 1925-1933.

u Vespremu:

- Egyházi Értekezések (crkvene rasprave), 1820.-1824.,
- Veszprém-Egyházmegyei katolikus Tudósító (katoličanstvo vespremske biskupije), 1939. (pronađen samo jedan broj),

u Kaloči:

- Főegyházmegyei Hivatalos Közlemények (službena priopćenja nadbiskupije), 1938. (pronađen samo jedan broj),
- Kálocsai kollégium (Katolički kolegijum), 1931.-1938.

u Ostrogonu:

- Egyházi Közlöny (crkveni bilten), 1872.-1873.
- Magyar Sion (mađarski sion), 1863.-1904.

u Aradu:

- Áradí Katolikus Egyházi Tudósító (Aradski katolički crkveni izvještavatelj), 1918. (pronađen samo jedan broj),

u Gyulafehérváru (Đulafehervaru ili Beograd u Erdelju):

- Erdelyegyházmegyei Ertesító (obavijesti erdeljske biskupije), 1876.-1877.

u Szegedu:

- Szegedi Katolikus Tudósító (Segedinsko katoličko izvješće), 1925-1935.

u Györu (Đuru):

- Györi Katolikus Tudósító (Đursko katoličko izvješće), 1929.-1945. i 1947.

u Vácu:

- Katolikus Jövő a váci egyházmegye tudósítójá (katolička budućnost - izvješće vacke biskupije), 1929.-1936.
- Váci Egyházmegyei Hatóság Hivatalos Ertesítője (službene obavijesti vacke biskupije), 1946. (samo jedan broj),

---

¹ NAPOMENA: Iza naznačene crtice je originalni naziv novina i časopisa na mađarskom, a u zagradi na hrvatskom jeziku. Brojevi označavaju vrijeme izlaska časopisa i novina.

- Vácegyházmegyei Papok Közlőnye (Bilten svećenika vacke biskupije), 1943.-1944.

u Kolozsváru (Klužu):

- Kolozsvári Püspöki Általános Helytartóság Közlőnye (Bilten koložvarske biskupije mjesne vlasti), 1941. (samo jedan broj),

u Pécsu (Pečuhu):

- Hitélet (Duhovni život), 1968.-1970.
- Pécsi Katolikus Tudósító (Pečuški katolički izvještavatelj), 1921.-1944.
- Maurinum (Maurina), 1935.-1938.
- Pécsi Szentföld (Pečuška sveta zemlja), 1941.-1944.

u Pannonhalmi:

- Pannonhalmi Szemle (Panonhalska smotra), 1926.-1944.

Crkveni časopisi i novine koje su se izdavale **u Budimpešti** i bile *namijenjene užem budimpeštanskom prostoru u XIX. stoljeću:*

- Vallási és Egyházi Tár (Vjerski i crkveni zbornik), 1831.-1837.
- Egyházi Tudósítások (Crkvena izvješća), 1841.-1847.
- Autonomia (Nezavisnost), 1897.-1898.
- Egyházi Közlőnye (crkveni bilten), 1898.-1919.
- Szent Gellért (Sveti Gelert), 1898.-1917.

Crkveni časopisi i novine koje su izdane **u Budimpešti** i bile *namijenjene užem budimpeštanskom prostoru u XX. stoljeću:*

- Centralista (središnjica), 1937.-1944.
- Eucharisztikus Értésítő (Euharistijska obavijest), 1906.-1944.
- Ferences Ifjúság (Franjevačka mladost), 1935.-1947.
- Ferences Közlőnye (Franjevački bilten), 1921.-1939.
- Vigilia (Vigilija), 1935.-1990.
- Afrikai visszhang (Eho Afrike), 1918.-1944.
- Zászlónk (Zastava), 1905.-1948.
- Örökimádás (Vječna molitva), 1900.-1940.
- Szent Család (Sveta obitelj), 1907.-1928.

- Szént Ferenc Hirnök (Glasnik svetog Franje), 1903.-1918.
- Szént István Akadémia Ertesítője (Obavijesti akademije svetog Stjepana), 1916.- 1924.
- Szént Terézke Rózsakertje (Vrt ruža svete Terezije), 1928.-1945.
- Szént Vince (Sveti Vinko), 1929.-1944.
- A Sziv (Srce), isusovački časopis u Budimpešti, 1923.-1950.
- Katolikus közlöny (katolički bilten), 1911.-1926.
- Katolikus Tanótinók és Tanárnók Lapja (Novine katoličkih učiteljica i nastavnica), 1926.-1943.
- Mérleg (Vaga), izlazio prvo u Münchenu, a potom u Budimpešti, 1965.-1981.
- Teológia (Bogoslovija), 1961.-1978.
- Új Ember (Novi čovjek), 1946.-1990., časopis koji izlazi i danas.

Časopisi i novine, tj. crkvena literatura mađarskih biskupija koja je najvećim dijelom izdavana u **Budimpešti**, a bila *namjenjena širom mađarskom zavičaju u XIX. stoljeću* su:

- Katolikus világ (Katolički svijet), 1874.-1875.
- Egyházi Literaturai Lap (Novice crkvene literature), 1845.-1847.
- Istén Igéje (Božja propovijed), 1873.-1883.
- Magyar Egyházi Szónok (Mađarski crkveni govornik), 1862.-1864.
- Tájékozó és Egyházművészeti Lap (Informator i novine crkvene umjetnosti), 1878.- 1884.
- Katolikus Hetilap (Katolički tjednik), 1874.-1881.
- Katolikus Lelkipásztor (Katolički svećenik), 1865.-1875.

Časopisi na **prijelazu iz XIX. u XX. stoljeće** su:

- Katolikus Hitvédelmi Folyóirat (Časopisi katoličkih branitelja vjere), 1890.-1901.
- Katolikus Egyházi Zeneközönlöny (Katolički crkveni muzički bilten), 1893.-1917.
- Jó Pásztor (Dobri pastir), 1880.-1907.
- Szűz Mária Viragokertje (Vrt cvijeća djevice Marije), 1887.-1936.

- Jézus Szive Hirnőke (*Glasnik božjeg srca*), 1870.-1944.
- Katolikus Szemle (*Katolička smotra*), 1887.-1944.
- Kis Hitterjesztő (*Mali širitelj vjere*), 1890.-1947.
- Barromaeus (*Boromeja*), 1886.-1909.
- Hittudományi Folyóirat (*Časopis vjerskih znanosti*), 1890.-1913.
- Religió (*Vjera*), 1841.-1930.
- Rózsafuzer Királynője (*Krunična kraljica*), 1885.-1943.

Časopisi i novine crkvenog karaktera s temama o vjeri, ustrojstvu crkvene organizacije i teološkim spoznajama namijenjenim katoličkim vjernicima **širog Mađarske** a koje su izdavane **tijekom XX. stoljeća** (*do kraja II. svjetskog rata*) su:

- Credo (*Kredo-vjera*), 1926.-1944.
- Egyházi Lapok (*Crkvene novine*), 1921.-1932.
- Emericana (*Emerikana*), 1931.-1944.
- A Fehér Barát (*Bijeli fratar*), 1938.-1944.
- Hitszónoklati Folyóirat (*Časopis vjerskih razgovora*), 1899.-1904.
- Istén Dalosai (*Božji pjevači*), 1938.-1940.
- Szént Család Kis Kovete (*Mali izaslanik svete obitelji*), 1899.-1906.
- Katolikus Iskóla (*Katolička škola*), 1933.-1944.
- Szént Jozsef Hirnőke (*Glasnik svetog Josipa*), 1938.-1942.
- Nagyasszonyunk (*Naša velika Gospa*), 1909.-1943.
- Papok Közlőnye (*Bilten svećenika*), 1917.-1918.
- Pázmány Péter (*Petar Pazmanji*), 1922.-1927.
- Szalézi Értesítő (*Salezijanske obavijesti*), 1923.-1944.
- Szént Antal (*Sveti Antun*), 1932.-1941.
- Szént József Lapja (*Novine svetog Josipa*), 1904.-1905.
- Szént Kereszt Tárogatója (*Klarineta svetog križa*), 1905.-1917.
- Szént László Levitai (*Levitaj-život svetog Ladislava*), 1940.-1944.
- Szént Lukács (*Sveti Luka*), 1936.-1943.
- Szént Magyarok Lapja (*Novine svetih Mađara*), 1942.-1945.

- Jézusom örömmel (Isuse, moja radost), 1914.-1944.
- Katolikus Figyelő (Katolički promatrač), 1931.-1934.
- Katolikus Missziók (Katoličke misije), 1926.-1944.
- Katolikus Népszövetség (Katolički savez Mađara), 1928.-1944.
- Katolikus Nők Lapja (Novine katoličkih žena), 1927.-1933.
- Katolikus Nevelés (Katolički odgoj), 1907.-1944.
- Kaszap István Lapja (Novine Stjepana Kasapa), 1942.-1945.
- Keresztény Magyar Ifjúság (Mađarska kršćanska mladež), 1905.-1908.
- Keresztény Nő (Kršćanka), 1916.-1944.
- A Lélek Szava (Glas duha), 1938.-1944.
- Magyar Barát (Mađarski fratar), 1942.-1944.
- Magyar papi imaegyesület Értesítője (Obavijest mađarskih svećeničkih molitvenih udruženja), 1905.-1943.
- Mauréza (Manreza), 1934.-1944.
- - Mária Kongregáció (Marijina kongregacija), 1907.-1944.
- - Missziós Ifjúság (Misija mladeži), 1930.-1944.

Vidljivo je da je oko 70% časopisa i novina u Mađarskoj ugašeno, tj. prestalo s izdavanjem krajem II. svjetskog rata.

Od spomenutih časopisa i novina koji su nastavili svoju izdavačku djelatnost i **poslije II. svjetskog rata** su:

- Franjevačka mladost, izdaje časopis do 1947.
- Duhovni život, do 1970.
- Naša zastava, do 1948.
- Srce, do 1950.
- Bogoslovija, do 1978.
- Vigilia, do 1990.
- Novi čovjek, do 1990.
- Merleg (Vaga), do 1981.

Nespomenuti časopisi koji su izlazili u **Mađarskoj i poslije II. svjetskog rata** bijahu:

- Provinciák Hiréi (Provincijske vijesti), 1935.-1947.
- Katolikus Hitterjesztés Lapja (Novine katoličkih širitelja vjere), 1947.-1992.
- Magyar Kórus (Mađarski kor), 1931.-1949.
- Magyar Umbria (Mađarska Umbrija), 1928.-1946.
- Evangelium (Evandjelje), 1922.-1950.

Bijahu to časopisi i novine općeg karaktera s temama od interesa za katolički svijet čitave Mađarske. Dakako i svaka biskupija i nadbiskupija imale su svoje interne novine.

Veći broj novina, oko 40% imale su kratko vrijeme izlaženja, od 5 do 10 godina, manji broj časopisa, oko 10% izlazile su 1-2 godine. Najveći broj časopisa izlazio je preko 10 godina. Mađarska je između dva svjetska rata imala najveći broj časopisa, tj. najplodniju izdavačku djelatnost katoličkih novina i časopisa.

Određeni broj časopisa nosio je ime po katoličkim svecima: Sv. Antun, Sv. Franjo, Sv. Gellert, Sv. Josip, Sv. Ladislav, Sv. Luka, Sv. Terezija, Sv. Vinko, Djevica Marija, Sveta obitelj i Sv. Stjepan.

Veći broj istih časopisa su tjednici ili dvotjednici a manji broj su časopisi - novine koje su izlazile svakoga dana.

Djelomičnim uvidom u časopise i novine koje su navedene ovim pregledom, svojim sadržajima se odnose na crkvena pitanja, pitanja vjere, organizacijska pitanja, poticajna i pitanja preporuka, pitanja odnosa čovjeka i Boga, teološka pitanja, povijesna i nacionalna pitanja i druga pitanja. Vjerska - nacionalna pitanja su izrazito vidljiva u časopisima koja su izlazila tijekom Drugog svjetskog rata i u njima ugašena, npr. *Pečuška sveta zemlja*, *Panonalmska smotra*, *Novine svetih Mađara*, *Katolički savez Mađara*, *Misija mladeži*.

Ipak najveći broj časopisa i novina posvećen je katoličkoj vjeri i njezinim vrlinama, što se osjeća u preko stotinjak naslova mađarskih katoličkih časopisa, a koji su se izdavali tijekom XIX. i XX. stoljeća.